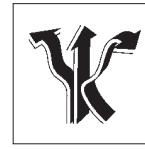
МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС: реалізація положень Болонської декларації в системі вищої освіти України

Матеріали V Міжнародної наукової конференції,
м. Судак, Автономна Республіка Крим,
20–22 вересня 2005 р.

Київ 2006

ББК 74.58(4УКР)я43
Б79

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту “Наукові праці МАУП”)

Б79 **Болонський процес: реалізація положень Болонської декларації в системі вищої освіти України:** Матеріали V Міжнар. наук. конф., м. Судак, Автономна Республіка Крим, 20–22 верес. 2005 р. — К. : МАУП, 2006. — 208 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 966-608-597-6

У пропонованому збірнику наукових праць висвітлюються проблеми методології і методики дослідження особливостей становлення європейського освітнього простору в контексті Болонського процесу. Досліджуються і аналізуються стратегічні, тактичні та технічні аспекти входження України до європейського і світового освітнього простору, а також проблеми вдосконалення стандартів національної вищої школи і запровадження сучасних освітніх технологій.

Для науковців, державних службовців, менеджерів освіти, викладачів і студентів, які навчаються за такими напрямами і спеціальностями: державне управління, політологія, менеджмент, маркетинг, педагогіка, міжнародні відносини.

ББК 74.58(4УКР)я43+74.58я43

ISBN 966-608-597-6

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2006

Зміст

Розділ І
АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄДИНОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ 6

Євтух М. Б.
Концептуальні засади адаптації системи вищої освіти України до стандартів єдиного європейського освітнього простору 7

Корсак К. В.
Деякі узагальнення щодо змін освітньої системи в Україні у світлі Лісабонських і Болонської конвенцій 14

Остапенко М. А.
Проблема політичної соціалізації української молоді в умовах переходу до європейських стандартів 25

Дуженков В. Д.
Проблеми інтеграції української освіти в європейський простір 32

Кулішова Н. О.
Болонський процес і вищі навчальні заклади І–ІІ рівнів акредитації 38

Яковенчук О. А.
Реалізація положень Болонського процесу через концепцію Джона Верама 47

Верхоглядова Н. І.
Конкурентоспроможність освіти в забезпеченні національних інтересів і сприяння добробуту суспільства 53

Касьянова С. П.
До питання системності заходів з реформування освітнього простору України (на прикладі елементів польського досвіду 2003–2005 років) 56

Медведев В. А.
О повышении уровня реализации Болонского процесса в Украине 68

Ластовченко І. О.
Проблеми формування позитивних особистісних рис студентів у контексті Болонського процесу 71

Чорноштан Т. М.
Проблеми екологічної освіти в Україні та країнах Євросоюзу у світлі Болонського процесу 77

Т. М. ЧОРНОШТАН
директор Яготинської філії МАУП

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄВРОСОЮЗУ У СВІТЛІ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Наростання екологічної кризи у світі. У зв'язку з наближенням екологічної катастрофи сучасна історична епоха є переламною в житті людства. Надшвидке неконтрольоване вичерпування природних ресурсів, необхідних і достатніх для існування всього живого на планеті Земля, інші руйнівні впливи людини на навколишнє середовище можуть призвести до незворотного порушення земної біосфери і до загибелі цивілізації в найближчі декілька десятиліть. Про це, зокрема, свідчать результати досліджень можливого розгортання подій в системі "людство + довкілля", виконаних групою авторитетних учених "Римського клубу" на основі створеної ними глобальної математичної "моделі світу" і опублікованих в 1972 р. в книзі "Межі зростання" (The Limits to Growth) прогнозів.

Найхарактернішими є два прогнози:

- ***стандартний (песимістичний) прогноз***, який ґрунтується на припущенні, що в майбутньому не зазнає принципових змін ні поведінка людей, ні характерне для нашого часу ігнорування екологічних проблем, а технічний прогрес і використання існуючих джерел енергії будуть помірними;
- ***оптимістичніший прогноз***, який ґрунтується на припущенні, що в майбутньому вдасться досягти безперервного експоненціального розвитку новітніх, так званих нанотехнологій (що видається малоймовірним), відбуватиметься неперервне відкриття все нових і нових ресурсів та джерел енергії, майже негайно припиниться забруднення довкілля внаслідок масового застосування ще не відкритих "чистих" нанотехнологій, буде винайдено надефективний засіб регулювання народжуваності, люди об'єднаються у всепланетну спільноту заради спасіння власного життя.

Згідно з першим прогнозом людство вже в середині XXI ст. неминуче (якщо не змінить свого теперішнього ставлення до природи) відчуватиме нестачу ресурсів, відбудеться майже експоненціальне зростання забруднення довкілля, яке перетвориться у вбивцю всього живого на планеті, через що суттєво зменшиться кількість населення планети. Відповідно до другого прогнозу розвиток людства супроводжуватиметься збільшенням чисельності населення планети, поліпшенням якості його життя, водночас поступово зменшиться реалізація використовуваних людством для своїх потреб ресурсів і, що найголовніше, поступово (після 2040 р.) послабне екологічне навантаження на довкілля.

На превеликий жаль, аналогічні екологічні прогнози щодо України, які б з достатньою повнотою розкривали розвиток екологічної ситуації на найближче та на більш віддалене майбутнє, поки що не розроблені.

Суттєве покращення екологічного виховання — нагальна потреба сьогодення. Впроваджувані людьми впродовж багатьох століть програми дій і поведінки не відповідають сучасним уявам про розвиток людства і біосфери, а правильні у минулому норми індивідуальної та колективної поведінки людей перетворились нині на згубні, що може призвести до загибелі людства навіть за умови збереження його нинішньої чисельності.

Звідси чітко випливає, і на цьому особливо наголошується в Декларації Конференції ООН з питань охорони довкілля, яка відбулася в 1992 р. в Ріо-де-Жанейро (Бразилія), пріоритетність найголовніших екологічних проблем перед іншими глобальними проблемами людства — перетворення екологічної освіти, формування сучасного екологічного світогляду, покращення екологічного виховання як найважливішого аспекту діяльності середньої і вищої школи. ***Екологізація освіти і всього виховання має бути пріоритетною проблемою,*** а в основу стратегії продовження існування і подальшого розвитку людства мають бути покладені фундаментальні духовні якості людини. Вихід із цієї надзвичайно складної екологічної ситуації, що склалася на планеті Земля, має передусім базуватись на розробленій вченими ***Концепції стійкого екологічно безпечного розвитку*** [3], яка поєднує три виміри: екологічний, економічний та соціальний.

Першим кроком на складному шляху покращення світової екологічної ситуації мають стати розробка і поетапне втілення в життя кожною країною світу ***нової національної екологічної політики***, яка

повинна охоплювати не лише природокористування, економіку, техніку, новітні технології, а й соціальну та гуманітарну сфери життя суспільства. При цьому має поступово формуватись ***новий екологічний світогляд суспільства***, зокрема, екологічний світогляд його найактивнішої частини — студентської молоді, яка повинна зробити все можливе, щоб уже в найближчому майбутньому відвернути від людства екологічну катастрофу. ***Екологічна компетентність суспільства і передусім молоді***, як найвищий прояв мудрості сучасної людини, має стати на заваді бездумного неконтрольованого природопідкорення, яке неминуче веде до загибелі всього живого на нашій планеті.

Болонський процес, сутність якого полягає у формуванні на перспективу загальноєвропейської системи вищої освіти — Зони європейської вищої освіти, є не тільки дієвим інструментом гармонізації української системи освіти, у тому числі екологічної, з європейською, а й інструментом перегляду та оновлення змісту освіти і вдосконалення її методології відповідно до тих суспільних і технологічних перетворень і глобальних екологічних викликів природи, що відбуваються на нашій планеті [1]. Перед реформуванням системи освіти насамперед треба відповісти на питання: чому навчати і як навчати фахівців в наш час — час переходу від індустріального суспільства до суспільства знань? Показову відповідь на ці глобальні питання можна знайти в підсумковому документі зібрання міністрів освіти "великої вісімки", що відбулося в Токіо у квітні 2000 р.: у найближчому майбутньому необхідно забезпечити можливості одержати освіту для всіх дітей; здійснення безперервної освіти, як того вимагає й Болонський процес, має ґрунтуватись на чотирьох заповідях: дати знання, прищепити вміння й навички, навчити бути собою й жити у співтоваристві. При цьому термін "знання" має охоплювати не лише знання технічні, а передусім знання фундаментальні, які стосуються галузі природничих наук, екології, культури, мистецтва. Саме з цих позицій треба оцінювати переваги і недоліки екологічної освіти в Україні та європейських країнах, її можливості і перспективи подальшого розвитку.

Порівняння стану екологічної освіти в Україні та країнах Євросоюзу. Україна географічно розташована у центрі Європи. Водночас "українська хата" внаслідок багатьох причин (геополітичних, економічних, історичних, соціальних тощо) опинилася поза межами Європейського Союзу. Саме тому системи вищої освіти, зокрема, її

невід'ємної складової — екологічної освіти, в Україні і в країнах Євросоюзу суттєво відрізняються, що наочно видно з наведеної таблиці.

Порівняльна характеристика стану екологічної освіти в Україні та країнах Євросоюзу

Проблема з екології та екологічної освіти	Сучасний стан розвитку проблем з екології та екологічної освіти	
	Країни Євросоюзу	Україна
1	2	3
1. Проблема переходу держав до стійкого екологічно безпечного розвитку згідно з рішенням конфедерації ООН з проблем навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де Жанейро, 1992 р.)	Більшість країн Євросоюзу законодавчо затвердила концепцію переходу своєї держави до стійкого екологічно безпечного розвитку, в якій передбачені прогресивні підходи до екологічної освіти і екологічного виховання. Проте в цих концепціях країн Євросоюзу прогресивні підходи до екологічної освіти і екологічного виховання фактично були лише задекларовані і не були покладені в основу розробки програм з екологічної освіти	В Україні не розроблена і законодавчо не затверджена концепція переходу держави до стійкого екологічно безпечного розвитку; в 2000 р. за сприяння уряду США було лише проведено міжнародний семінар "Сталий розвиток і Україна: екологічна політика нового тисячоліття", на якому зі своїми концепціями стійкого розвитку виступили представники США, Бельгії, Польщі та Угорщини
2. Розробка програм з екологічної освіти в загальноосвітніх закладах	У країнах Євросоюзу розроблені і впродовж останніх 10–15 років діють програми з екологічної освіти: • у Бельгії така програма діє понад 15 років; з 1990 р. вона входить у програму підготовки вчителів; • у Великобританії екологічна освіта становить освітню стратегію навчання	Починаючи з 1988 р. під егідою Міносвіти України створена система екологічної освіти, розрахована переважно на раціональне природокористування. Ця система освіти не мала чіткої методології та змісту, в ній не виокремлювалась освітньо-виховна екологія. Після здобуття Україною незалежності в 1995 р. було опубліковано у вигляді проекту (не затвердженого до цього

Продовження таблиці

1	2	3
	“Навчання для життя” (1993 р.); • у Данії з 1990 р. діє проект екологічної освіти “Зелена спільнота”; • у Франції діє національна програма екологічної освіти; • у Німеччині діє державна програма екологічної освіти, яка координується державно-земельними комітетами з планування освіти і досліджень. Гірший стан екологічної освіти в Португалії, Іспанії, Греції, частково в Бельгії, оскільки екологічна освіта в цих країнах не є обов’язковим компонентом навчального процесу, не входить як предмет на випускний екзамен. Фактично стратегія екологічної освіти розроблена лише в Бельгії, Шотландії, Франції, Нідерландах. Відповідають за підготовку програм з екологічної освіти у країнах Євросоюзу не лише міністерства освіти (як в Україні) чи екології, а й регіональна влада (Бельгія, Німеччина, Іспанія). Надмірною концентрацією зусиль Міносвіти України в розробці “Концепції стійкого екологічно	часу) “Концепцію неперервної екологічної освіти та виховання”. Сильна сторона “Концепції...” — висунення на перший план світоглядних цінностей, які відсутні в розроблених програмах екологічної освіти країн Євросоюзу. Не затверджений також новий (1998 р.) проект “Концепції реформування екологічної освіти в Україні”, розробленої Міносвіти та Інститутом змісту і методів навчання. Відсутність затвердженої (і тому не обов’язкової до виконання) “Концепції...” призвела до появи великої кількості (до 50 % усіх діючих) авторських програм, які страждають хибами біоцентризму, структуралізму (у програмах не виокремлюється освітньо-виховна екологія), діалектизму, онтологізму та ін. Суттєвий недолік усіх програм — їх мала інформативність, пов’язана з надзвичайно малою кількістю запланованих навчальних годин на екологічну освіту (до 36 годин на рік, що в 10 разів менше, ніж в інших країнах)

Закінчення таблиці

1	2	3
	безпечного розвитку" (без залучення місцевих влад) здебільше пояснюється її провал із затвердженням на законодавчому рівні і незавершена розробка української науково обґрунтованої програми з екологічної освіти	
3. Освоєння програм з екологічної освіти у вищих навчальних закладах	Діюча у країнах Євросоюзу дворівнева (бакалавр — магістр) модель вищої освіти складається з двох не послідовних, а розрізнених блоків. Саме це дає змогу мобільно реагувати на інтелектуальні і громадсько-практичні запити суспільства, у тому числі на сучасні екологічні виклики. Опанувавши в бакалаврат за 3–4 роки певну галузь знань (у тому числі екологічних) в досить вільному режимі накопичення необхідних кредитів, студент може продовжити навчання в магістратурі в самому широкому спектрі магістерських програм (у тому числі екологічних), які безпосередньо не пов'язані з бакалавратом	Діюча в Україні трирівнева (бакалавр — спеціаліст — магістр) модель послідовної вищої освіти надто зарегульована і не передбачає можливості змін будь-яких напрямків в освіті аж до аспірантури (де їх можна змінити). Звідси випливає суттєвий недолік щодо освоєння програм з екологічної освіти: екологічна освіта практично запроваджена лише на рівні підготовки бакалаврів і, як правило, відсутня в програмах підготовки спеціалістів і магістрів. Це, зокрема, викликано тим, що в Україні бакалаврат ще не визнано вищою освітою, а поділ на спеціалістів і магістрів відбувається лише на останньому році навчання, тому різниця між ними мінімальна і складає лише 25 — 30 % за навчальними програмами, серед яких навчальній програмі з екологічної освіти немає місця

На жаль, в Україні до цього часу ще не вдалося реалізувати національну освітню програму, в тому числі екологічну, побудовану на поєднанні кращого вітчизняного досвіду та передових зарубіжних технологій, як стратегічний напрям розвитку освіти. Тож не дивно, що в Україні нині налічується лише 13 % громадян з вищою освітою,

а щоб виграти конкуренцію у цивілізованому розвитку з іншими державами, необхідно мати не менше 35 — 40 % таких осіб у співвідношенні до загальної чисельності працездатного населення [2].

Українська система освіти, у тому числі екологічної, за часів Радянського Союзу, коли в Україні навчалася велика кількість іноземних громадян, мала вагомий культурний вплив на інші країни і народи. Нині Україна, офіційно приєднавшись до Болонського процесу, зобов'язана зберегти і примножити все краще у сфері освіти і вибудовувати освітній процес, інтегрований у світовий простір із власними національними особливостями.

Література

1. *Болонський* процес у фактах і документах (Сорбонна — Болонья — Саламанка — Прага — Берлін) / Упоряд.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш та ін. — Тернопіль: Економічна думка ТАНГ, 2003. — 60 с.
2. *Головатий М. Ф.* Освіта України: зупинитися і оглянутися: Зб. пр. // Болонський процес: Перспективи і розвиток у контексті інтеграції України в Європейський простір вищої освіти. — К.: МАУП, 2004. — С. 9–18.
3. *Стійкий* екологічно безпечний розвиток і Україна: Навч. посібник / Ф. В. Вольвач, М. І. Дробноход та ін.; За ред. М. І. Дробнохода. — К.: МАУП, 2002. — 104 с.